

JOGIRODALOM–JOGÉLET

BÓNIS PÉTER

*PhD egyetemi adjunktus
Károli Gáspár Református Egyetem
(Budapest)*

Konferencia a Magyar Tudományos Akadémián az ötszáz éves Tripartitumról

2014. március 25–26-án rendezték meg a Magyar Tudományos Akadémián a Tripartitum 500 év múltán című konferenciát a MTA Jogtörténeti Albizottsága, a Nemzeti Községi Albizottsága, a MTA BTK Történettudományi Intézet szervezésében. A konferenciát *Vékás Lajos* akadémikus nyitotta meg; köszöntőjében rámutatott, hogy a szakemberek között nincs teljes egyetértés a tekintetben, hogy *Werbőczy* opusa mennyiben épített az európai közös jog, a *ius commune* elemeire. E vita eldöntése a jogtörténetírás adósságai közé tartozik. Reményének adott hangot, hogy a konferencia hozzájárulhat ahhoz, hogy néhány fehér folt eltűnjön *Werbőczy* életrajzából és ahhoz is, hogy művének értékelése ismét a történész és jogtörténész szakértők kezébe kerüljön.

Péter Katalin a Tripartitum 16. századi anyanyelvű fordításairól tartott előadást. Előadásában Veres Balázs, Heltai Gáspár fordítását és egy harmadik horvát Tripartitum-fordítás hatását elemezte. Szerinte az anyanyelvű fordítások társadalmi vagy gazdasági megkülönböztetés nélkül mindenkinek szóltak. A közönség mindenki volt, aki az anyanyelvére fordított jogszakszöveget igényelte, illetve mindenki, akinek szüksége volt rá, bár az anyanyelvű fordítások nem töltötték be a létrehozók által nekik szánt feladatot, mert a joghoz értő emberek latinul is tudtak. Nyilván a latinban járatlan embe-

rek igényelték az anyanyelvű fordításokat, de az ő igényeiket adatok hiányában nehéz felmérni.

Neumann Tibor „*Werbőczy* István családja és személyes életútja” című előadásában nem foglalkozott a Tripartitum szerzőjének teljes életpályájával, hanem annak csupán első szeletével: származásával és rokoni kapcsolataival, amely kérdéskör értelemszerűen *Werbőczy* pályafutásának kezdeti szakaszára vethet a korábnál élesebb fényt. A kérdés újabb áttekintése azért volt időszerű, mert ma már sokkal több forráshoz férünk hozzá, amelyeket az előadó igyekezett áttekinteni.

Tringli István „A kora újkori kodifikáció és a Hármaskönyv” című előadásában kifejtette, hogy a kora újkori kodifikáció nagyobb részben a jogszokások egységes szerkezetbe foglalását jelentette, nem pedig egységes törvénykönyv alkotását. Ezután a Tripartitumot a korabeli jogkönyvekkel hasonlította össze. Az összehasonlításba a következő tizenkét művet vonta be: az 1479-es nürnbergi reformációval kezdtem, az 1482 körül lezárt morva jogkönyv, az 1498-as wormszi reformáció, az 1500-as cseh országos rendtartás, Viktorín ze Všehrd 1508-as Kilenc könyv című jogkönyve, az 1509-es frankfurti reformáció, az 1518-as bajor reformáció, az 1520-as freiburgi városjog majd az 1529-es első litván statútum. Két lengyel munka: az 1532-es *Correctura iurium*nak is nevezett összeállítás és *Jakub Przyuski* 1553-ban befejezett *Leges seu statuta* című műve, végül pedig az 1554-es württembergi jogkönyv zárta a sort.

Oborni Teréz „*Zolthay* János Supplementum Tripartiti című kézírata” című előadásában egy olyan eddig ismeretlen kézíratról beszélt, amelynek szerzője *Zoltay János* erdélyi fejedelmi táblai ülnök, és amely kézirat tartalmát te-

kintve egyszerre index és egyfajta gyakorlati útmutató a fejedelmi tábla esküdt ülnökei, sőt ítélőmesterei számára, akik munkájuk során a Tripartitumot használták, de szembetalálkoztak olyan különleges jogesetekkel vagy eljárási szokásokkal, amelyekre nézve nem találtak eligazítást *Werbőczy* könyvében. Ezt támasztja alá a kézirat teljes címe is: „*Supplementum Tripartiti de casibus jure non decisis per Joannem Zoltay serenissimi principis Transylvaniae assessorem in judiciis recenter compilatum in quo jura quoque deficientia e canonico et civili jure annectuntur: ut legum exempla in illustri loco posita, quid etiam apud nos fieri in similibus casibus oporteat, praemonstrent.*” A cím alapján a szerző a Tripartitum joghézagait a *ius commune*-ből pótolta.

Bogdándi Zsolt, az Erdélyi Múzeum-Egyesület tudományos munkatársa „Az erdélyi központi bíraskodás kialakulása és főbb jellegzetességei (1541–1571)” című előadásában kifejtette, hogy az erdélyi vajdaság bírói széke és annak irat kibocsátó szerve, a kancellária az 1526-ban bekövetkezett törés és az ezt követő zavaros időszak ellenére is eljutott tehát arra a szervezetségi szintre, hogy a fejedelemségkori központi szervezet leglényegesebb alkotóeleme lehessen. Buda eleste és a királyi udvar maradványainak, a jogtudó szakember-gárdának Erdélybe való húzódása azonban új helyzetet eredményezett, melynek következtében a kialakuló államalakulat központi bíraskodása inkább a királyi kúria mintáját követte. A legkorábbi Hármaskönyv-hivatkozás Erdélyből, a székeleyektől származott és 1535 novemberében, a vajda által tartott bírói közgyűlésen hangzott el.

Varga Szabolcs, a Pécsi Hittudományi Főiskola docense „Horvátország és Szlavónia *Werbőczy* Tri-

Rendelje meg a Jogtudományi Közlöny 2014-es évfolyamát!

Ára: 18 500,-Ft

*Egyetemi hallgatóknak
külön kedvezmények*

*Érdeklődjön
a Kiadónál!*

Kiadja a Logod Bt., 1012 Budapest, Logodi u. 49.
Telefon: 214-2453, e-mail: logod@logod.hu

www.logod.hu

partitumában” című előadásában kiemelte, hogy a Habsburg Birodalom fennállása idején a Tripartitum a magyar-horvát közjogi viták gerjesztője volt. 1920 után a téma a tudományos diskurzus keretei közé került, a kora újkori jogi szövegek iránt megszűnt az akut politikai érdeklődés. A horvát történetírás azonban nem emiatt negligálta Werbőczy munkáját a 19. század közjogi harcaiban. Ennek legfőbb oka a III. Könyv 1. cikkelyének fogalomhasználata volt, ahol a délszláv királyságokat a Magyar Királyság szent koronájának alávetett országokként „regna subjecta” jellemezte. A horvát-magyar kiegyezés előtt dúló polémiaiban ugyanis az volt a legfontosabb kérdés, hogy a Horvát Királyság társult része, azaz pars annecta, vagy alávetett része azaz pars subjecta a Magyar Királyságnak.

Zlinszky János „A Hármaskönyv és a római jogi receptio kérdései” című előadásában hangsúlyozta, hogy a Tripartitum a magánjognak éppen a legfontosabb részeit, a tulajdon és a szerződésrendszer szabályozását egyáltalán nem tartalmazta. Tulajdon helyett csupán gyökeres birtokról beszél, tehát a főtulajdonon fennálló haszonjogokról, ami pedig a szerződéses rendszert illeti, az alapszerződés, a kereskedelmi adásvétel összes válfajai közül csupán a nemesi birtok királyi hozzájárulással történő átruházásáról ejt néhány szót, mint ha Magyarországnak Mátyás király idejében semmifajta kül-, vagy belkereskedelme, áruforgalma, hitelélete egyáltalán nem lett volna. Ez nyilván lehetetlen, és történelmileg tudjuk, hogy nincs is így. Csak az lehetséges, hogy Werbőczy ezeket nem tartotta szükségesnek szabályozni, mert a hazánkban alkalmazott európai ius commune ezekben a kérdésekben bőséges eligazítást nyújtott.

Bónis Péter „A Tripartitum és az európai ius commune” című előadásában jogösszehasonlító módszerrel kimutatta, hogy a Tripartitumban jelentős mennyiségű szó szerinti vagy tartalmi idézet van,

amely az olasz egyetemeken tanító híres kommentátoroktól, Bartolustól, Baldustól és másoktól ered. Ez eddig nem volt ismert. Az előadó ebből több jelentős következtetést vont le. Egyrészt ennek alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a Tripartitum forrása nem a római jog, mert Werbőczy nem az ókori római jog forrásait idézte és használta, hanem a ius commune szerzőit, a glosszátorokat és kommentátorokat, akik a Tripartitum írása idején a legkorszerűbb jogtudományi fel fogást képviselték. Itt tehát nem „a római jog recepciójáról” van szó, hanem a ius commune, az európai közös jog befolyásáról. (A ius commune és a római jog nem ugyanaz!) Werbőczy nem egy elszigetelődött országnak a gyakorlatban úgyahogy kiképzett, tudományosan viszont elmaradott, műveletlen jogásza, hanem egy olyan magyar jogász, aki tisztában volt a jogtudománnyal, és ismerte az európai jogtudományi irodalom, a ius commune korszerű eredményeit, és ez az európai ius commune a Tripartitumba is bekerült.

Béli Gábor „A bírói gyakorlat a 16. század elejéig” című előadásában kifejtette, hogy a Hármaskönyv nem hozott perjogi újításokat a II. rész 6. címében rögzített elvárásnak, a per-rend változtatás nélküli fenntartásának megfelelően. A perfolymra, elsősorban a királyi kúriában folyó eljárás menetére alapozva összegyűjtött perjogi anyagból valóságos perrend nem állt össze, csak praktikus, jobbára per associationem kapcsolódni az egyes eljárási elemek egymáshoz a gyakorlatból merített tapasztalatokból kiinduló magyarázatokkal ötvözve. Ezek a megoldások a bíráskodási praxisban, a nemes peres ügyekben felmerülő kérdések tisztázását célozták, nem pedig valamiféle elveken nyugvó rendszer kidolgozását. Emellett a Tripartitum használatba vétele átformálta a megyei törvényszékek előtt folyó eljárást is. A megyék, ha nem is hivatkoztak meg rendelkezéseit, a Hármaskönyv több rendelkezését átültették, illetve beépítették tör-

vényszéki gyakorlatukra alapozott szabályzataikba, igaz, nem egyszer csak avégre, hogy a rendszabás jogszerűségét kellőképpen megalapozzák.

Homoki-Nagy Mária „A polgári kori magánjog kialakulása” című előadásában kifejtette, hogy bár Werbőczy Tripartitumában csak az örökbevallást és az időleges bevallás szabályait rögzítette, azonban ez nem jelentette azt, hogy nem alakultak ki más szerződési típusok. A késő rendi kor századaiban a haszonbérleti szerződésnek, a vállalkozási szerződésnek, ezen belül a szolgálati szerződésnek, bár törvényben egyik sem volt rögzítve, olyan kifinomult szabályai alakultak ki, amelyek már csak arra vártak, hogy törvényi szinten is megfogalmazásra kerüljenek. A 16-18. századi bírói gyakorlatból a szerződések jogának legfontosabb szabályai is kiolvashatók. A kötelmi jog egészét a magyar rendi magánjogban nem szabályozta törvény. De ha a kutató az egyes bírói döntéseket, az írásba foglalt szerződéseket egymás mellé teszi, megrajzolhatja a vagyoni jogi viszonyok között a szerződések általános szabályait. Ezen szabályok ismerete vezetett el oda, hogy a reformkor országgyűlései néhány szerződési típust már törvényi szinten szabályoztak.

Mezey Barna „A Hármaskönyv büntetőjogi rendelkezései” című előadásában kiemelte, hogy a Tripartitumba felvett büntetőjogi rendelkezések töredékes büntetőjog benyomását keltik. Szerinte ennek oka a korabeli büntetőjogtudomány fejletlenségében keresendő, és nem abban, hogy Werbőczy szándékosan hagyta ki a Tripartitumból azokat a normákat, amelyeket a ius commune tankönyveiből a jogalkalmazók úgyis kiolvashattak. Mezey szerint a magyar büntetőjog Werbőczynek köszönhetően sajátos magyar jogintézményeket fejlesztett ki, és mentes maradt a római jog befolyásától.

Rácz Lajos „Werbőczy-Szerződéses elmélet” című előadásában kifejtette, hogy Werbőczy elsődleges

érdeme abban van, hogy vadonatúj teoriák helyett átvizsgálván a régi-eket, azokból egy új szintézist hozott létre. Összegzésében, ahogy összerakja az addigi államtudomány eredményeit végülis egy új-fajta teljesség, a Szentkorona-tan első megfogalmazása jött létre. Lényegében nem tett mást, mint a már létező két nagy teoriát, a koronatan és az organikus államfelfogást egybekapcsolta a hatalom átruházás gondolatának a segítségével.

Az előadások végén *Máthé Gábor*, az MTA Jogtörténeti Albizottságának elnöke mondott Zárszót.

2014. március 26-án *Paczolay Péter*, az Alkotmánybíróság elnöke „A hatalom gyakorlása és korlátai Werbőczy művében” című előadásában úgy vélekedett, hogy a Tripartitum önmagában is az önkény és a hatalom korlátja volt; nem a modern értelemben természetesen, de a jogbiztonságot és a joguralmat szolgálta. Ezt szolgálja, illetve fejezi ki programként a királyhoz intézett „ajánlat” három példája is. A Tripartitum nélkül nem lehetett volna elkerülni a magyar jog partikularizálódását, vagyis egységben tartotta a jogot az ország területén. Egyszerre volt törvénykönyv és jogkönyv (tankönyv). Paczolay szerint a Tripartitum a magyar jogi hagyomány építésének fontos alapköve volt a római jog ekkor más országokban folyó recepciójával szemben. A magyar jog rögzítésével tulajdonképpen a barbár jogi hagyományt humanista eszközökkel védte meg. Politikatörténetileg ezért a Tripartitum szorosan összekapcsolódott a nemzeti függetlenség hangsúlyozásával. Köztudott, hogy Ausztria a magyar jogrendet min-

dig is idegen jognak tekintette, nem olvasztotta be a Habsburg-monarchia jogrendjébe. Paczolay szerint a Tripartitum a bírói ítéletekre és szokásra alapozott konzervatív jogi szemlélet példája, a sajátos magyar jogi történeti hagyomány megjelenítője. A feudális, a polgári és a jelenkori bírói gyakorlat hatása a jogfejlődésre című előadásában Paczolay kifejtette, hogy a Hármaskönyvben minden egyes jogszabályi rendelkezés szoros kapcsolatban van a független magyar állam eszméjével. Az, hogy Magyarországot nem lehetett beolvasztani éppen a Hármaskönyvben írt jogintézmények kidolgozottságának, jogtudat-formáló erejének köszönhető. Grosschmidot idézve értékelte Werbőczy munkáját, s akként foglalt állást, hogy „itt nem olyan szerzővel állunk szemben, aki construal és codifikál, hanem aki csak rostálja s leírja azt, ami a gyakorlatban van.”

Kukorelli István „Magyarországot saját alkotmánya nélkül kormányozni nem lehet” című előadásában úgy vélekedett, hogy a Szent Korona sajátos és Európában egyedülálló hatalomgyakorlási elmélet hordozója volt. 1848-ig a nemesség jelentette a nemzetet, a polgári alkotmányosság megteremtését követően pedig a választópolgárok közössége. A történelmi magyar közjogban és jogász kultúrában mindig, az önálló állami lét elvesztése vagy korlátozása idején pedig különösen élt az a gondolat, hogy Magyarországnak önálló alkotmánya van. „Van alkotmányunk, kell lennie országunknak is!” A nemzeti jelképekben az alkotmányos öntudat, a szuverén magyar államiság jelenik meg, amit legösszettebben a Szent Korona fejez ki. A

Tripartitum része volt a történeti alkotmánynak, és a nemesség ragaszkodása a Tripartitumhoz annak a meggyőződésnek kifejeződése volt, hogy Magyarországot saját alkotmánya nélkül kormányozni nem lehet.

Réti László, a Budapesti Ügyvédi Kamara elnöke „A jogi képviselő szerepe és a ius patrium” című előadásában kifejtette, hogy a ius patrium több, mint a rendi, nemesi Magyarország joga. Történetében nyilván cezúra a Hármaskönyv megszületése. Hiszen nemzeti jog mindig volt, a nemzet mindig jogi keretek között működött, birodalomközi és általában birodalmi létben élt. Nem csak nemsekből állt az ország, ügyei mindenkinek voltak. A rendiesedő társadalomban hatottak a ius commune, a szász jog, a városi és partikuláris jogok.

A konferencia értékeléseként elmondható, hogy jelentősen hozzájárult a történészek, jogtörténészek és a tételes jogászok közötti dialóghoz, bár a konferencia hallgatósága bizonyára sokszor gondolhatta, hogy ez a párbeszéd nem működik a politikai intenciók jogi transzformálásához szokott tételes jogászok, a jogi problémák iránti érzéketlen történészek, és a kettő között egyensúlyozó jogtörténészek között. A korszerű jogtörténeti ismeretek hiányában a tételes jogászok kísértésbe kerülhetnek, hogy az éppen aktuális politikai kurzus szerint értelmezzék a történeti tényeket, míg a történészek figyelmen kívül hagyhatják a jog működési mechanizmusait. Ezért különösen hasznos volt ez a konferencia, amely egyúttal méltóképpen ünnepelte az ötszáz éves jogkönyv születését is.